

नवमीवर्ज्यानामयुजां षष्ठ्याश्च वैवस्वती यमी ऋषिका। यमः। षष्ठीवर्ज्यानां युजां नवम्याश्च वैवस्वतो यमः

ऋषिः। यमी। त्रिष्टुप्, १३ विराट्छाना

ओ चित्सखायं सख्या ववृत्यां तिरः पुरु चिदर्णवं जगन्वान्।

पितुर्नपातमा दधीत वेधा अधि क्षमि प्रतरं दीध्यानः ॥ १०.०१०.०१

यम उपरमे । नियमाधिदैवतं पापप्रेरकबुद्धिवशीकरणाधिदैवतं पापप्रेरकबुद्ध्युपरमकारकाधिदैवतमिति कारणेन यमस्य यम इति नाम । तस्य सोदर्यास्तस्य सोदरीति कारणेनैव यमीति नाम । पापप्रेरकबुद्धिशक्तिप्रतीकभूता यमी तद्वशीकरणतदुपरमतन्निवारकबुद्धिशक्तिप्रतीकं यमं स्वसोदरं वदति । पुरु- प्रभूतम् । अर्णवं तिरः- चित्तसमुद्रस्य अन्धकारभागम् । जगन्वान्- अहं गतवती । पापप्रेरकबुद्धिशक्तिश्चित्तसमुद्रस्यान्धकार एवास्ति । सखायम्- सोदरत्वात्सखायं यमम् । पापोपरमाधिदैवतं वशिनम् । अथवा नियमाधिदैवतम् । सख्याय- मैथुनाय । ववृत्याम्- वृणोमि । पापप्रेरकबुद्धिशक्तिः पापनिवारकबुद्धिशक्तिः उभे आत्मनः सञ्जाते । मत्तः स्मृतिर्ज्ञानमपोहनमिति गीतासु यथा । तस्मात्ते सोदर्यौ । तयोः प्रतीकौ यमौ सोदरौ । सोदरमैथुनशब्देन सर्वाणि पापान्यत्र निर्दिष्टानि । क्षमि अधि- भूम्याम् । प्रतरम्- प्रकृष्टमनुष्यजननम् । दीध्यानः- ध्यायन् । वेधाः- विधिः । पितुर्नपातम्- वंशकरमपत्यम् । आ दधीत- त्वया मयि दधातु । पापचोदकबुद्धिशक्तिः यत्किमपि कारणं दर्शयित्वा पापाय प्रचोदयति । अत्र प्रथमं विधिमेव कारणं वदति । विधिना पापे विवशत्वेन प्रवृत्तिर्भूयादित्युपदिशति ॥१॥

न ते सखा सख्यं वंष्ट्रेतत्सलक्ष्मा यद्विषुरूपा भवाति ।

महस्पुत्रासो असुरस्य वीरा दिवो धर्तारं उर्विया परि ख्यन् ॥ १०.०१०.०२

यमीं पापप्रेरकबुद्धिशक्तिप्रतीकभूतां यमस्तद्वशीकरणतदुपरमतन्निवारकबुद्धिशक्तिप्रतीको वदति- सखा- त्वत्सोदरः सन् । ते- त्वया । एतत्- इदम् । सख्यम्- मैथुनम् । न वष्टि- न कामये । सलक्ष्मा- समानयोनित्वलक्षणा । विषुरूपा- विषमरूपा मैथुनानर्हा । भवाति- असि । असुरस्य-

प्राणदस्य मुख्यप्राणस्य प्रजापतेः । महः- हिरण्यगर्भस्य महत्तत्त्वप्रतीकस्य । पुत्रासः- तनयाः ।
वीराः । दिवः- स्वर्गस्य । धर्तारः- धारकाः । उर्वियाः- विस्तृताः शिष्टाः । परि ख्यन्- परिचक्षते ।
न कर्तव्यमिति मामुपदिशन्ति । प्रत्यक्षतोऽनुमानतः शास्त्रतश्च सोदरमैथुनं पापम् । रोगा भवन्ति
सोदरमैथुनेनेति प्रत्यक्षतो हेयं सोदरमैथुनम् । बलात्कृत्य बुभुक्षुभ्यो दुष्टेभ्यो महिळाः
पितृसोदरादिबन्धुभिरेव रक्षिता भवन्ति । त एव बलात्कारं न कुर्युरिति कारणेन विश्वासयोग्याश्च ।
तस्मादेव तैरेकस्मिन् गृह एव सहवासो महिळानां सुखाय भवति । तेषां मर्यादा भिन्ना चेत् स्त्रीणां
महापदेव भवति । एवमनुमानतः सोदरमैथुनं पापमिति सिद्धम् । अनेन सूक्तेन
शास्त्रतश्चैतन्महत्पापमिति सिद्धम् ॥२॥

उशन्ति घा ते अमृतास एतदेकस्य चित्त्यजसं मर्त्यस्य ।

नि ते मनो मनसि धाय्यस्मे जन्युः पतिस्तन्वश्मा विविश्याः ॥ १०.०१०.०३

अथ यत्किमप्यन्यकारणमेकं पापप्रवृत्तये वदति पापप्रेरकबुद्धिशक्तिप्रतीकभूता यमी । एकस्य-
गुणैस्तेजसा वैभवेनाद्वितीयस्य । मर्त्यस्य- मनुष्यस्य भवतः । त्यजसम्- बहुभ्यो निषिद्धं
बहुभिस्त्यक्तव्यमेतन्मैथुनम् । ते- अमी । अमृतासः- देवाः । उशन्ति- कामयन्ते ।
विधातृविधानमिति कारणेनापेक्षन्ते । अथवा यद्यपि बहूनां पापं निषिद्धं तथापि तेजीयसां
एतादृशपापानि न निषिद्धानि भवन्ति । तपसा तेजसा पापं जीर्णयितुं शक्तास्ते । अनेन कारणेन
तवास्मिन् पापे प्रवृत्तौ देवानां संमतिरनुमतिश्च भवतीति भावः । ते- तव । मनः- चित्तम् । अस्मे-
मम । मनसि- चित्ते । नि धायि- निधीयताम् । जन्युः- सुखजनयिता सन् । पतिः- मम भर्ता सन् ।
तन्वम्- मच्छरीरम् । आ विविश्याः- मैथुनाय आविश ॥३॥

न यत्पुरा चकृमा कद्ध नूनमृता वदन्तो अनृतं रपेम ।

गन्धर्वो अप्सवर्षा च योषा सा नो नाभिः परमं जामि तन्नौ ॥ १०.०१०.०४

पापोपरतिप्रतीको यम उत्तरं ददाति- न यत्पुरा चकृम- पुरा यन्नास्माभिः कृतं तदिदानीमपि न कुर्मः ।
कद्ध- कदा खलु । ऋता वदन्तः- सत्यसन्धा वयम् । अनृतम्- मिथ्याम् । रपेम- वदेम । अप्सु-

जीवोदकधारासु । गन्धर्वः- किरणधारकः सूर्य आत्मा आवयोर्जनकः । अप्या च योषा-
जीवोदकधारा नारी । सा- प्रकृतिः । नो नाभिः- अस्मदाधारभूता । तत् । नौः- आवाम् । परमम्-
श्रेष्ठम् । जामि- बान्धव्यम् । पापबुद्धिः पापनिवारकबुद्धिरुभे च आत्मनः संभूते ।
मूलशक्तिधारामयप्रकृत्यां संभूते । कुलीनत्वकारणेन बन्धुत्वकारणेन च मैथुनमावयोर्निषिद्धमिति
भावः । अनेन मन्त्रेण तेजीयसां पापकरणमपि प्रत्याख्यातम् । ॥४॥

गर्भे नु नौ जनिता दम्पती कर्देवस्त्वष्टा सविता विश्वरूपः ।

नकिरस्य प्रमिनन्ति व्रतानि वेद नावस्य पृथिवी उत द्यौः ॥ १०.०१०.०५

यमी यमं वदति- जनिता- स्त्रष्टा । त्वष्टा- अस्मत्तनूकर्ता । विश्वरूपः । देवः सविता- सूर्यः । नौ-
आवाम् । गर्भे नु- गर्भ एव । दंपती । कः- अकरोत् । अस्य- एतस्य सवितुः । व्रतानि- नियतयः ।
नकिः प्रमिनन्ति- न नश्यन्ति । नौ- आवयोः । अस्य- एतं मैथुनविधिरहस्यम् । पृथिवी द्यौः-
द्यावापृथिव्यौ । वेद- जानीतः । पापचोदकबुद्धिशक्तिः मर्त्यं यस्मिन् पापे प्रवर्तयितुमिच्छति स एव
देवसंमतो धर्म इति पुनः पुनः कथयति ॥५॥

को अस्य वेद प्रथमस्याहः क ई ददर्श क इह प्र वोचत् ।

बृहन्मित्रस्य वरुणस्य धाम कटु ब्रव आहनो वीच्या नृन् ॥ १०.०१०.०६

पापनिवारकबुद्धिप्रतीकेन यमेनायमधर्म इति निर्धारिते अधर्मकरणे को दोष इति विवक्षायां वदति
पापप्रचोदकबुद्धिशक्तिर्यमी- अस्य प्रथमस्याहः- प्रथमदिवसमैथुनरहस्यम् ।
अभिनवमैथुनरहस्यमिति भावः । को वेद- को जानाति । कोपि देवो न जानातीति भावः । कः ।
ईम्- एतत् । ददर्श- पश्यति । कः । इह- अत्र । प्र वोचत्- साक्षी सन् वदति । कोपि देवो न साक्षी
सन् वदतीति भावः । नृन्- मनुष्यान् । वीच्या- नियमस्मारकचित्तवृत्तिरङ्गेण । आहन्तः- हिंसक
हे यम । मित्रस्य वरुणस्य बृहत् धाम- अपराधविषये नीतिनिर्णायकस्य ऋताधिदैवतस्य वरुणस्य
तत्सहकारिमित्रस्य स्थानविषये । कटु ब्रवः- किं वा ब्रवीषि । मित्रावरुणौ कमपि न दण्डं दत्त इति
भावः । देवतानां पुण्यपापाख्यकर्मफलदानमेवासत्यमिति येन केनापि प्रकारेण पापे प्रवर्तयितुं कथयति
सा ॥६॥

यमस्य मा यम्यं^१ काम आगन्समाने योनौ सहशेय्याय।

जायेव पत्ये तन्व रिरिच्यां वि चिद्वृहेव रथ्येव चक्रा ॥ १०.०१०.०७

प्रथमं विधिप्रभावं कथयित्वा अनन्तरं तेजीयसां पापप्रवृत्तावदोषमुक्त्वा अनन्तरमयमेव धर्म इत्युक्त्वा ततो धर्माधर्मफलासत्त्वमुदित्वा एतैरविद्धस्य चालनार्थमिदानीं स्वं सुन्दरं रूपमेव तस्मै विलज्जा विवृणोति यमी पापप्रेरकबुद्धिशक्तिभूता। समने योनौ- एकस्मिन्नेव स्थाने। सहशेय्याय- सहशयनार्थम्। यमस्य। यम्यम्- यमीम्। मा- मां प्रति। कामः- मैथुनेच्छा। आगन्- आगच्छतु। पत्ये- भर्तारि। जायेव- पत्नीव। तन्वम्- शरीरम्। रिरिच्याम्- प्रकाशयेयम्। रथ्येव चक्रा- रथचक्राणीव। वृहेव- उद्यमं कुर्वः। वृह उद्यमने ॥७॥

न तिष्ठन्ति न नि मिषन्त्येते देवानां स्पश इह ये चरन्ति।

अन्येन मदाहनो याहि तूयं तेन वि वृह रथ्येव चक्रा ॥ १०.०१०.०८

यमो यमीं वदति- एते- इमे। देवानाम्। स्पशाः- चाराः। इह- अत्र। ये चरन्ति ते। न तिष्ठन्ति- न गतिनिवृत्ता भवन्ति। न निमिषन्ति- न प्रमत्ता भवन्ति। सदा धर्माधर्मौ पुण्यापुण्यानि वा साक्षिणः सन्तः पश्यन्तीति भावः। मदाहनः- हे मम दुःखयित्रि। तूयम्- क्षिप्रम्। अन्येन- अजामिना। याहि- गच्छ। तेन। रथ्येव चक्रा- रथचक्राणीव। वि वृह- दाम्पत्यार्थमुद्यमं कुरु। एवं पापोरमबुद्धिशक्तिप्रतीको यमः पौनःपुन्येन पुण्यापुण्यानां देवतासाक्षित्वमेव निर्धारयति। अनेन पापचिन्तनसमये पौनःपुन्येन देवतासाक्ष्यनुस्मृतिः पापविरामे साहाय्यं करोतीति सिद्धम्। ॥८॥

रात्रीभिरस्मा अहभिर्दशस्येत्सूर्यस्य चक्षुर्मुहुरुन्मिमीयात्।

दिवा पृथिव्या मिथुना सबन्धू यमीर्यमस्य बिभृयादजामि ॥ १०.०१०.०९

रात्रीभिः अहभिः- अहोरात्रयोः। अस्मै- एतस्मै यमाय। दशस्येत्- कल्पितं भागं यजमानः प्रयच्छेत्। इदं पापबुद्धिनिवृत्तेः फलम्। देवानामपि पापकरणे हविषामप्राप्तिः पातश्च भवेदिति भावः। अनेन तेजीयसामपि पापकरणं निषिद्धयते। सूर्यस्य- सवितुः। चक्षुः। मुहुः। उन्मिमीयताम्- उदेतु। पुण्यापुण्यविषयेषु शुद्धादात्मन उपदेश आगच्छत्विति भावः। यमीः- यमी। यमस्य

अजामि- यमादन्यमबन्धुम् । बिभृयात्- पतित्वेन धारयतु । दिवा पृथिव्या- द्यावापृथिवीभ्याम् ।
सबन्धू- समानबन्धू । द्यावापृथिवीसमबन्धू । मिथुना- मैथुनेन भवताम् ॥९॥

आ घा ता गच्छानुत्तरा युगानि यत्र जामयः कृणवन्नजामि ।

उप बर्बहि वृषभाय बाहुमन्यमिच्छस्व सुभगे पतिं मत् ॥ १०.०१०.१०

यत्र- येषु कालेषु । जामयः- बन्धवः । अजामि- अबन्धून् । कृणवन्- मैथुनाय कुर्वन्ति । ता- ते ।
उत्तरा- उत्कृष्टाः । युगानि- कालाः । आगान्- आगच्छन्ति । वृषभाय- वर्षकाय भर्त्रे । बाहुम्-
स्वभुजम् । उप बर्बहि- उपबर्हणं कुरु । सुभगे- शोभनभाग्ययुक्ते ।
सोदरान्यवरणाख्यभाविशोभनभाग्यं द्योतयति । मत्- मदन्यम् । पतिम्- भर्तारम् । इच्छस्व-
कामय ॥१०॥

किं भ्रातासद्यदनाथं भवाति किमु स्वसा यन्निर्ऋतिर्निगच्छात् ।

काममूता बह्वेऽतद्रूपामि तन्वा मे तन्वं सं पिपृग्धि ॥ १०.०१०.११

इदानीं पापनिरोधकबुद्धिशक्तिप्रतीकं यमं पापप्रचोदकबुद्धिशक्तिप्रतीकभूता यमी स्वां प्रति दयामुत्पाद्य
पातयितुमिच्छति- भ्राता- भ्रातरि सति । किम् । अनाथम्- सोदरी अनाथा । असत्- सत्तारहितेव ।
भवाति- भवति । किम् । स्वसा- सोदरी । निर्ऋतिः- भ्रातरि सति दुःखम् । निगच्छात्- प्राप्नोति ।
काममूता- काममूढा । एतत्- इदम् । बहु । रूपामि- ब्रवीमि । मे- मम । तन्वा- शरीरेण । तन्वम्-
तव शरीरम् । सं पिपृग्धि- संश्लेषय । एवं तस्य हृदि स्वां प्रति दयां वर्धयन्ती तया दयया कामं
वर्धयितुं यतते ॥११॥

न वा उ ते तन्वा तन्वं सं पृच्छ्यां पापमाहुः स्वसारं निगच्छात् ।

अन्येन मत्प्रमुदः कल्पयस्व न ते भ्राता सुभगे वक्ष्येतत् ॥ १०.०१०.१२

तथाप्यस्यै काममदास्यन्नेव पापोपरमाधिदेवता यमो गायति- ते- तव । तन्वा- शरीरेण । तन्वम्-
मम शरीरम् । न संपृच्छ्याम्- न संपर्चयामि । यः स्वसारं निगच्छात्- सोदरिमैथुनम् । पापम् ।
आहुः- वदन्ति । मदन्येन । प्रमुदः- मैथुनजन्यसुखानि । कल्पयस्व- कुरु । सुभगे- मम

शोभनपैतृकभागयुक्ते मम सोदरि । ते- तव । भ्राता- सोदरः । एतत्- इदं मैथुनम् । न वष्टि- न कामयते ॥१२॥

बतो बंतासि यम नैव ते मनो हृदयं चाविदाम् ।

अन्या किल त्वां कक्ष्येव युक्तं परिष्वजाते लिबुजेव वृक्षम् ॥ १०.०१०.१३

यमी यमं वदति- बतः- दुर्बलः । बत- हन्त । असि- भवसि । एवं पापप्रचोदकबुद्धिशक्तिप्रतीकभूता यमी यमस्य स्थैर्याख्यगुणं दौर्बल्यमिति कथयित्वा परिहसति । पापप्रेरणायायमेको मार्गः । परैः सुरापाने चोदितोपि यः स्थिरमतिर्भवति तं यथा अधीरो दुर्बल इति कथयित्वा दुष्टाः सुरापाने चोदयन्ति भुजिष्या यथा स्वात्मन्यसक्तं पौरुषरहितमिति परिहसन्ति तथा । इदानीमप्यविचालितं यमं प्रति सा क्रुद्धा सती वदति- यम । ते- तव । मनः- चित्तम् । हृदयम्- भावम् । न चाविदाम्- न जानीम एव । कक्ष्येव युक्तम्- रज्जुरिवाश्रम् । लिबुजेव वृक्षम्- लतेव तरुम् । अन्या- मदन्या । त्वाम् । परिष्वजाते- परिष्वक्तुमिच्छति । तस्मादेव त्वमेवं वदसि ॥१३॥

अन्यमूषु त्वं यम्यन्य उ त्वां परिष्वजाते लिबुजेव वृक्षम् ।

तस्य वा त्वं मन इच्छा स वा तवाधा कृणुष्व संविदं सुभद्राम् ॥ १०.०१०.१४

स्वसोदर्याः स्वपत्नीविषयेष्वनर्था । यमस्य भाविपत्नीविषयेष्वन्यथा यम्याः परिहरन् वदति यमः- यमि । त्वम् । अन्यम्- मदन्यम् । सु- सुष्ठु । परिष्वज । लिबुजेव वृक्षम्- लतेव तरुम् । त्वाम् । अन्यः- मदन्यः । परिष्वजाते- परिष्वजतु । त्वम् । तस्य । मनः- चित्तम् । इच्छ- कामय । सः- असौ च । तव- तव चित्तमिच्छतु । अध- अनन्तरम् । सुभद्राम्- शोभनाम् । संविदम्- प्रज्ञाम् । कृणुष्व- कुरु । एवमुपासकस्य पापप्रचोदकबुद्धिशक्तिभूतां यमीं पापनिरोधकबुद्धिशक्तिभूतो यमः जयति ॥१४॥